

פרשת פקודי שנת תשפ"ה

הרב יצחק מאטצען
מח"ס הואיל משה וש"ס

הואיל משה

יעקב אל, ויקרא לו יעקב מיבעי ליה, אלא ויקרא לו ליעקב אל, ומי קראו אל, אלקי ישראל ע"כ הגמ', וכיון דאיסור עריות הוא משום דבפמליא של מעלה הוי זיווגי המדות בבחינת עריות כביכול, ואסור להשתמש בשרביטו של מלך, וכיון שיעקב היה בבחינת אל הותר לו להשתמש בשרביטו של מלך, ושפיר נשא שתי אחיות עכ"ד.

ובספר חידושי הגרשוני (פרשת ויצא) כתב, דלכך אמרינן דיעקב אבינו לא מת ונשאר בחיים יותר מן אברהם ויצחק, משום שהוא נקרא אל עיי"ש.

ובספר כסף נבחר (פרשת וישב) כתב ליישב קושיא הנ"ל, עפ"י מש"כ הרמב"ן בפרשת אחרי (פרשה י"ח-י"ח) עה"פ ואשה אל אחותה לא תקח לצרור וגו' וז"ל, ובכאן יפרש הכתוב טעם האיסור, יאמר שאינו ראוי שתקח אשה אל אחותה לצרור אותן זו לזו, כי הן ראויות שתהיינה אוהבות זו את זו לא שתהיינה צרות עכ"ל, ולפי"ז י"ל דהיכא דליכא לצרור שאינה צרה לחברתה שרי, וא"כ אצל רחל ולאה לא היה שום חשש שיהיו צרות זל"ז, שהרי רחל עצמה מסרה הסימנים ללאה כדאיתא במסכת מגילה (דף י"ג:), ובודאי שלא היתה שנאה ביניהם, וליכא לצרור לגבייהו, ובכה"ג שרי גם ב' אחיות עיי"ש.

וכתב בספר יושב אהלים (פרשת מקץ ופרשת משפטים), דזהו רק למאן דס"ל דרשינן טעמא דקרא, אז יש לומר דהטעם דאסרה תורה שתי אחיות הוא משום שלא יהיו צרות זו לזו, והיכא דלא שייך הטעם לא שייך האיסור, משא"כ למאן דס"ל דלא דרשינן טעמא דקרא, אין לחלק וגם היכא ש"ל דאוהבות זו את זו, ג"כ יש איסור דב' אחיות עיי"ש.

ואיתא במסכת שבת (דף פ"ה:), ואמר ר' יהושע בן לוי, בשעה שעלה משה למרום, אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה, רבש"ע, מה לילוד אשה בינינו, אמר להן לקבל תורה בא, אמרו לפניו, חמודה גנוזה שגנוזה לך תשע מאות ושבעים וארבעה דורות קודם שנברא העולם אתה מבקש ליתנה לבשר ודם, מה אנוש כי תזכרנו ובן אדם כי תפקדנו ה' אדונינו מה אדיר שמך בכל הארץ אשר תנה הודך על השמים וכו' עיי"ש.

והמפרשים כתבו (עיין בספר ראש דוד פרשת בשלח, ובספר שמע יעקב פרשת במדבר) דטענת המלאכים היתה שהם צריכים לקבל התורה מכח דינא דבר מיצרא עיי"ש.

אלה פקודי המשכן משכן העדת אשר פקד על פי משה עבדת הלויים ביד איתמר בן אהרן הכהן: וכתב רש"י, משכן העדות, עדות לישראל שויתר להם הקב"ה על מעשה העגל שהרי השרה שכנתו ביניהם עכ"ל.

והנבס"ד, דאיתא (בשמ"ר פ' מ"ג-ה), אמר ריב"ל בשם רשב"י, פתח של תשובה פתח לו הקב"ה אנכי ה' אלקיך בסיני למשה (פתחון פה הכין לו הקב"ה למשה שיהיה לו מה להשיב), בשעה שעשו ישראל העגל היה משה מפיס את האלקים ולא היה שומע לו וכו', אמר משה, רבון העולם, כך אמרת בסיני אנכי ה' אלקיך, אלקיכם לא נאמר, לא לי אמרת, שמא להם אמרת ואני בטלתי את הדיבור אתמהא לי, הוי ויחל משה וגו', וכן הוא לקמן (פרשה מ"ד-ט), אמר משה לפני הקב"ה, למה אתה כועס עליהם לא שעשו עבודת כוכבים לא צויתם, אמר לו הקב"ה, בדיבור שני לא אמרתי לא יהיה לך, אמר לפניו לא צוית אותם, לי צוית, שמא אמרת להם לא יהיה לכם לי צוית וכו' עיי"ש.

ובספר נחלת בנימין (מצוה כ"ו אות ז') כתב לבאר מה דאיתא במדרש עה"פ ויחן שם ישראל, דא ישראל סבא, דלכאורה צ"ב מאיזה טעם העמיד הקב"ה את יעקב במקום ההוא, אך י"ל, דהנה נתינת התורה היתה בכפיית ההר, ובני ישראל נתקדשו אז בחופה וקידושין, ולכאורה הא איתא במסכת קידושין (דף ב:) אשה בעל כרחה אינה מתקדשת, וא"כ איך חל הקידושין, אך י"ל, דאיתא במסכת כתובות (דף ל"ח:), אב מקבל קידושי בתו בעל כרחה דהתורה זכתה לו עיי"ש, ולכן בא יעקב אבינו למתן תורה והוא קיבל את הקידושין, ושפיר נתקדשו ישראל בעל כרחה.

וכ"ז היינו דוקא אי ס"ל יעקב אבינו לא מת כדאיתא במסכת תענית (דף ה:), ואכתי לא יצאת מרשות אביה, אז שפיר בא יעקב למתן תורה וקיבל קידושין בעד בני ישראל בעל כרחה, משא"כ למ"ד (שם) דיעקב אבינו מת, דהכי בכדי ספדו ספדיא וחנטו חנטיא עיי"ש, מיתת אב הוציאם מרשות אב לגמרי, ובידם למאן, דהוו להו כקטנה שקידש את עצמה עכ"ד.

ונודע קושית העולם דהיאך נשא יעקב שתי אחיות, כיון דהאבות קיימו כל התורה עד שלא ניתנה, וכתב הרדב"ז בשו"ת (סי' תרצ"ח) לתרץ, דליעקב היה מותר ב' אחיות שהיה מהמרכבה משכינה הקדושה וצורתו חקוקה בכסא הכבוד ונקרא אל, כדאיתא במסכת מגילה (דף י"ח:), א"ר אחא א"ר אלעזר, מנין שקראו הקב"ה ליעקב אל, שנאמר ויצב שם מזבח ויקרא לו אל אלקי ישראל, דאי ס"ד למזבח קרא ליה

פאה, הרי דמן התורה חיישינן לחשדא עיי"ש, ובתורת כהנים פרשת קדושים (פ"א-י) הביא נמי הך ברייתא וכן היה ר' שמעון אומר בשביל ד' דברים אמרו לא יתן אדם פאה אלא בסוף שדהו וכו' ומפני מראית העין וכו', כיצד, שלא יהיו העובדים והשבים אומרים ראו היאך קצר איש פלוני את שדהו ולא הניח פאה לעניים וכו' עיי"ש, וכתב הראב"ד וכן כתב הר"ש משאנץ דר' שמעון לשיטתו דס"ל דדרשינן טעמא דקרא ומשו"ה קדריש הני טעמא למצות פאה, ועיין במג"א (ס"ו רמ"ד סק"ו וסק"ח) דענין חשד ומראית עין שוין זה לזה לענין רבים עיי"ש.

ולפי"ז י"ל דזה אי חיישינן לחשדא תליא אי דרשינן טעמא דקרא, דאי דרשינן טעמא דקרא אז י"ל דלכן אמרה תורה ליתן פאה בסוף שדהו מפני מראית עין וחדש, משא"כ אי לא דרשינן טעמא דקרא אז אמרינן דמה"ת לא חיישינן לחשדא ומראית עין.

ובזה יבואר, משכן העדות, דעדות יש לישראל על חטא העגל, ולכאורה מה הוא העדות, הרי העגל לא היה חטא כטענת משה רבינו לי צוית ולא להם מדנאמר בלשון יחיד ולא הוצרכו לכפרה, ועכצ"ל דלכן נאמר בלשון יחיד דקאי על ישראל סבא כדי שלא יהיו יכולין למאן, ומינה דיעקב אבינו לא מת, וההכרח לזה דלכן נשא השתי אחיות, אך לכאורה הרי י"ל דנשא השתי אחיות דלא שייך כאן לצרור כמש"כ הכסף נבחר, עז"א אשר פקד על פי משה, דהיינו דהתורה נמסר לנו על ידי משה, כדי שלא יהיה להמלאכים טענת בר מיצרא, ולכאורה בלא"ה לא שייך כאן טענת בר מיצרא משום שאכלו בשר בחלב, וע"כ דס"ל לא דרשינן טעמא דקרא ולא חיישינן לחשדא, ולפי"ז הטעם דיעקב נשא השתי אחיות משום שנקרא אל, ולפי"ז יעקב לא מת, וי"ל דלכן כתיב בלשון יחיד דקאי על יעקב אבינו, ולפי"ז ליכא אמתלא דלי צוית ולא להם, ואיכא חטא במעשה העגל, ועדות הוא שיש סליחה לישראל ודו"ק.

אלה פקודי המשכן משכן העדת אשר פקד על פי משה עבדת הלויים ביד איתמר בן אהרן הכהן: ואיתא במדרש זה שאמר דוד ע"ה עשה עמי אות לטובה ויראו שונאי ויבושו כי אתה ה' עזרתני ונחמתני, כמד"א וישם ה' לקין אות [מובא בספר חוט המשולש (שער המים)] והוא פלאי.

והנבס"ד, עפישמ"כ בספר תורת שלום (בפרשתן) לבאר מש"כ בספר מגלה עמוקות דבתיבות אלה פקודי המשכן ר"ת פאה וס"ת הין, דאיתא במסכת שבת (דף כ"ג), ומנא תימרא דחיישינן לחשד, דתניא אמר ר' שמעון, בשביל ארבעה דברים אמרה תורה להניח פאה בסוף שדהו, מפני החשד שלא יהיה עובדים ושבים אומרים תבוא מארה לאדם שלא הניח פאה בשדהו וכו' עיי"ש.

ובספר מאמר מורדכי (פרשת תשא) כתב, דלכן נתן הקב"ה את התורה ע"י משרע"ה, משום דמשה הוא מלאך כדכתיב (במדבר כ"ט-י) וישלח מלאך ויוציאנו ממצרים, [ובספר בגדי אהרן (דף קפ"ג) על הפסוק ויאמר ה' אל משה ראה נתתיך אלהים לפרעה וגו' כתב, די"ל דלכן נשלח משה רבינו דוקא לגאול את ישראל ממצרים, לפימ"ש בזוה"ק עה"פ בעצם היום הזה יצאו כל צבאות ה', שגם המלאכים יצאו אז, שהיו במצרים להשלים הזמן, וכיון שהיה צריך לגאול גם המלאכים, לכן לא היה ראוי אחר לגאול את ישראל כי אם משה דוקא, משום שאינו ראוי שבשר ודם יגאול את המלאכים, משא"כ משה שהיה ג"כ מלאך הוא ראוי לגאול, וז"ש ויאמר ה' אל משה ראה נתתיך אלהים לפרעה, אלהים דייקא שהוא מלאך, ולמה דוקא אתה, והוצאתי את צבאותי אלו המלאכים עם עמי בני ישראל, וכיון שצריך לגאול גם המלאכים לכן הנני שולח אותך, שגם אתה מלאך עיי"ש], ועי"ז לא היה להמלאכים טענת דינא דבר מיצרא עיי"ש.

ואיתא בשמות רבה (פרשה כ"ח-א), באותה שעה בקשו מלאכי השרת לפגוע במשה, עשה בו הקב"ה קלסטירין של פניו של משה דומה לאברהם, אמר להם הקב"ה אי אתם מתביישינן הימנו, לא זהו שירדתם אצלו ואכלתם בתוך ביתו וכו' עיי"ש, ובמדרש שוחר טוב (מזמור ח') איתא, כשבא הקב"ה ליתן תורה לישראל, התחילו המלאכים מדיינין ואומרים לפניו מה אנוש כי תזכרנו, ואמרו לפניו אישורך שתתן תורה בשמים וכו', וכשעלה משה לקבל פעם שניה את הלוחות אמרו מלאכי השרת והלא אתמול עברו עליה שכתבת בה לא יהיה לך אלהים אחרים, אמר להם הקב"ה בכל שעה קטיגטין ביני ובין ישראל, והלא אתם כשירדתם אצל אברהם אכלתם בשר בחלב, שנאמר ויקח חמאה וחלב וכן הבקר, ותינוק שלהם כשהוא בא מבית רבו ואמו נותנת לו פת ובשר וגבינה, והוא אומר לה היום למדני רבי לא תבשל גדי בחלב אמו עיי"ש, הרי דהמלאכים נדחו מקבלת התורה מפני שאכלו בשר בחלב אצל אברהם אבינו ע"ה.

ולכאורה יש להעיר, דאיתא במסכת בבא מציעא (דף פ"ו-י), אמר ר' תנחום בר חנילאי, לעולם אל ישנה אדם מן המנהג, שהרי משה עלה למרום ולא אכל לחם, מלאכי השרת ירדו למטה ואכלו לחם, ואכלו סלקא דעתך, אלא אימא נראו כמי שאכלו ושתו עיי"ש, ולפי"ז דלא אכלו בשר בחלב למה נדחו מקבלת התורה, אך יש לומר דאעפ"י שלא אכלו ממש מ"מ כיון שנראין כאוכלין היה בכך פגם משום מראית העין, כמבואר ביור"ד (ס"י פ"ז ס"א) דאסור לאכול חלב שקדים עם בשר משום מראית העין אא"כ מניח אצל החלב שקדים, ולכן כיון שנראו כאוכלין נדחו מקבלת התורה.

ובספר שד"י חמד (מערכת ח' כלל נ"א) הביא דנחלקו קמאי אי ענין חשד הוא מה"ת, והביאו מהא דאיתא במסכת שבת (דף כ"ג), מנא תימא דחיישינן לחשד, דתניא אמר ר' שמעון, בשביל ד' דברים אמרה תורה להניח פאה בסוף שדהו וכו' ומפני החשד, והיינו שהעובדים ושבים לא יהא אומרים שלא הניח

דוקא לדין דנהגין בחופה וקידושין, וכיון דהקידושין והחופה שני דברים ניהו, לכך שפיר חל הקידושין ורק החופה פסולה, אבל בימי דוד שבאותן הימים לא היו נהגין בחופה אלא מיד כשאסף אנשים מאנשי עירו וקידש בפניהם בזה נחשב לאשתו לכל דבר כמו עכשיו לאחר החופה, א"כ כיון שהקידושין עצמם גמרו הכל, היה דין הקידושין כדין החופה עתה, דהרי הקידושין הן היו גם במקום החופה ולא חלו הקידושין כלל בנדתה, משום דלא הוה קידושין המסורין לביאה.

ולפי"ז שפיר בדין דלא חלו קידושי אוריה שקידש את בת שבע כשהיא היתה בנדתה, וז"ש והיא מתקדשת מטומאתה, ר"ל קידושין ממש, דמשום כך לא חלו הקידושין, ולכן לא אמר והיא מתקדשת מטומאתה למעלה אצל והיא רוחצת על הגג כנ"ל, דאז לא סבל פירוש אחר אלא כמו שפרשו המפר' דקאי ארחיצתה מנדתה, ואמר זה בכאן דרק כאשר ראה דוד שאין בקידושין שלה ממש, משום שאוריה קידשה והיא היתה נדה ולא הוה קידושין שנמסרה לביאה ואינם קידושין, אח"כ וישכב עמה, ובזה יש להמליץ על דוד על שעשה אותו מעשה שבא על אשת אוריה עכ"ד.

ואיתא במסכת קידושין (דף נ"א), איתמר, קידושין שאין מסורין לביאה (קידש אחת משתי אחיות ולא פירש איזו מהם דאין יכול לישא אחת מהן דשמא זו היא אחות אשתו), אביי אמר הוה קידושין, רבא אמר לא הוה קידושין, אמר רבא, בר אהינא אסברא לי (הבינו דבר זה שיכולני להביא לו ראיה מן התורה) כי יקח איש אשה ובעלה [דהיינו קידושי כסף דגמרינן להו (לעיל דף ב.)] קיחה קיחה וכתוב ובעלה דבעינן ראויה לביאה], קידושין המסורין לביאה הוה קידושין קידושין שאינן מסורין לביאה ל"ה קידושין עיי"ש, ולפי"ז מש"כ בספר ארבע חרשים להמליץ על דוד, א"ש לשיטת רבא דס"ל דקידושין שאין מסורין לביאה לא הוה קידושין, משא"כ לאביי דס"ל דהוה קידושין, ל"ש לומר כן.

ובספר פני יהושע (שם) כתב לבאר פלוגתא אביי ורבא, דהנה לעיל (דף ט:) איתא, בביאה מנא לן, אמר ר' אבהו אמר רבי יוחנן, דאמר קרא בעולת בעל מלמד שנעשה לה בעל ע"י בעילה, א"ל ר' זירא לר' אבהו ואמרי לה ריש לקיש לרבי יוחנן, כעורה זו ששנה רבי ובעלה מלמד שנקנית בביאה (בתמיה וכי אינה מקובלת עליך שאתה מחזיר למלמה ממקום אחר), אי מהתם הו"א עד דמקדש (בכסף) והדר בעיל (בדכתיב כי יקח דהיינו כסף והדר ובעלה) קמ"ל וכו', ור' יוחנן האי ובעלה מאי עביד ליה, ההוא מיבעי ליה זו נקנית בביאה ואין אמה העבריה נקנית בביאה וכו', ורבי האי סברא מנא ליה, א"כ (דלא אשמעינן אלא קידושי ביאה) לכתוב רחמנא ובעל מאי ובעלה שמע מינה תרתי (זו ולא אמה העבריה), ולרבא דאמר בר אהינא אסברא לי כי יקח איש אשה ובעלה, קידושין המסורין לביאה הוה קידושין קידושין שאינן מסורין לביאה לא הוה קידושין, מאי איכא למימר (מנ"ל הא דדרשינן ליה לכרבי ולמעוטי אמה, א"כ (דלקידושי ביאה ולמעוטי אמה ותו לא יליף מינה) נכתוב קרא או בעלה מאי ובעלה (משמע דקאי נמי אקחה למליף הך דבר אהינא) ש"מ כולוהו עכסה"ג.

ובמדרש הגדול כאן מביא ג"כ מימרא דר' שמעון, בתורה ובנביאים ובכתובים מצינו שאדם צריך לצאת ידי הבריות כדרך שהוא יוצא ידי המקום, בתורה דכתיב והייתם נקיים מה' ומישראל, ובנביאים אלקים ה' הוא יודע וישראל הוא ידע (ביהושע כ"ב), ובכתובים מנין ומצא חן ושכל טוב בעיני אלקים ואדם, וממי אתה למד ממשה אעפ"י שכתוב בו בכל ביתי נאמן הוא בקש לצאת ידי הבריות, וכמש"כ הרמ"א ביור"ד (סי' רנ"ז סעיף ב') אעפ"י שגבאי הצדקה הכשרים אין מדקדקים אחריהם, מ"מ כדי שיהיו נקיים מה' ומישראל טוב להם ליתן חשבון, וכמש"כ הב"ח שלמדו זה ממשה רבינו.

והיינו דאיתא במסכת ב"מ (דף מ"ט), מה ת"ל הין צדק והלא הין בכלל איפה היה אלא לומר לך שיהא הין שלך צדק ולא שלך צדק, שגם בדברים יש בהם מחסורי אמנה, וכמו שמרע"ה היה איש אמונות, כן ג"כ ישראל באמרים לתת נדבתם קיימו דבריהם, ולזה בא הרמז שמרע"ה נתן חשבון מיציאותיו במשכן מטעם שאמרה תורה לתת פאה, וס"ת הין שהין שלו היה צדק וכו' עכ"ד.

ובספר שד"י חמד (ח"ב מערכת חית כלל נ"ג) הביא כמה שיטות ראשונים דס"ל דחשד הוי דאורייתא, והוכחתם הוא מדברי ר"ש הנ"ל דלכן אמרה תורה ליתן פאה בסוף שדיהו מפני החשד שלא יאמרו העוברי דרכים שלא נתן פאה, ומוכח דמדאורייתא הוא עיי"ש, ובתורת כהנים (פרשת קדושים) אהך מימרא דר"ש, כתב שם הראב"ד דר"ש לשיטתיה דר"ש טעמא דקרא ולהכי קאמר דהוא מפני הנך ד' דברים וכו' וחסד עיי"ש, וכ"כ המלבי"ם (שם), ומוכח מזה דאי דרשינן טעמא דקרא הוי חשד דאורייתא.

ובשמואל ב' (פרק י"א-ב) כתיב, ויהי לעת הערב ויקם דוד מעל משכבו ויתהלך על גג בית המלך וירא אשה רחצת מעל הגג וגו': וישלח דוד מלאכים ויקחה ותבוא אליו וישכב עמה והיא מתקדשת מטומאתה ותשב אל ביתה: וכתב הרד"ק וז"ל, להודיע כי לא שכב עמה והיא נדה, כי כבר התקדשה מטומאתה כמו שאמר רוחצת, והודיע כי הרחיצה ההיא להתקדש מן הנדות היתה, ולא עבר עליה משום נדה אלא משום איסור אשת איש עכ"ד, ולכאורה לדבריהם הו"ל למימר פסוק זה של והיא מתקדשת מטומאתה מיד למעלה גבי וירא אשה רוחצת על הגג, דשם הו"ל והיא מתקדשת מטומאתה דהיינו שהיתה רוחצת לטהר מטומאתה, ואמאי אמר זה לאחר וישכב עמה והיא מתקדשת.

וכתב בספר ארבע חרשים [נדפס בשנת תמ"א (פרק י"א דף כ"ז מדרש"ס)] לפרש, עפ"י מש"כ הרמב"ם בהל' אישות (פ"י ה"ב) וז"ל, כיון שנכנסה הארוסה לחופה הרי זו מותרת לו לבא עליה בכל עת שירצה, והרי היא אשתו גמורה לכל דבר, ומשתכנס לחופה נקראת נשואה אעפ"י שלא נבעלה והוא שתהיה ראויה לבעילה, אבל אם היתה נדה אעפ"י שנכנסה לחופה ונתיחד עמה לא גמרו הנישואין והרי היא כארוסה עדיין עכ"ל, ועיין בטור אבהע"ז (סי' ס"א), והנה י"ל דדין זה היינו

מקום לומר דהיכא דיהבה איהי לדידיה דהוי קידושין, וילפינן קידושי כסף מויצאה חנם לחוד ולא מכי יקח, ולזה לשיטתו שפיר מוקי ובעלה לקידושי ביאה ולא קשה דנימא עד דמקדש והדר בעיל, כיון דכי יקח לא מיירי מקידושי כסף עכ"ד.

והנה הרשב"א כתב לתרין דריו"ח ס"ל כמ"ד דלחלק צריך קרא, ובלא קרא משמע שניהם כאחד, ולכן ס"ל דליכא למילף מובעלה, דהו"א דבלא קרא לחלק שניהם יחדיו במשמע, כי יקח וגו' בקידושי כסף ושוב ובעלה דהדר בעיל, אבל רבי ס"ל כהמ"ד דלחלק לא צריך קרא דכיון שלא נאמר יחדיו כל אחד לעצמו משמע, ושפיר ילפינן מינה דליכא הו"א כלל דנימא עד דמקדש והדר בעיל עיי"ש.

ואיתא בויקרא רבה (פרשה י"ה), ר' יהודה אומר, תשובה עושה מחצה, ממי את למד מקין שנגזרה עליו גזירה (נע ונד תהיה בארץ), כיון שעשה תשובה נמנע ממנו חצי גזירה, ומנין שעשה תשובה, שנאמר ויאמר קין אל ה' גדול עוני מנשוא, ומנין שנמנע ממנו חצי הגזירה, דכתיב ויצא קין מלפני ה' וישב בארץ נוד קדמת עדן, נע ונד אין כתיב אלא בארץ נוד קדמת עדן, הרי שע"י שחזר בתשובה נמחל לו חצי הגזירה עיי"ש, ובספר כסף נבחר (פרשת לך) כתב, דהא דמוכח דתשובה עושה מחצה איתא רק להמ"ד דלחלק צריך קרא, דלדידיה שפיר י"ל דמתחלה נגזר על קין הגזירה נע ונד תהיה בארץ דהיינו שנגזר עליו שניהם, וכיון דהדר כתיב וישב בארץ נוד מוכח דתשובה עושה מחצה, אבל להמ"ד דלחלק לא צריך קרא י"ל דמתחלה נגזר עליו שיהיה נע או נד ושוב אין הוכחה שנמחל לו ע"י תשובה ממה שנגזר עליו תחילה עכ"ד.

ובזה יבואר המדרש, אלה פקודי המשכן, דמשה נתן חשבון על הוצאת המשכן מפני חשד, ומוכח דחשד הוא דאורייתא ומשום דדרשינן טעמא דקרא, וס"ל דחליפין בכליו של קונה דטעמא דקרא אפקיה מפשטותיה, וממילא אין מקום לומר דהיכא דיהבה איהי לדידיה דהוי קידושין, וילפינן קידושי כסף מויצאה חנם לחוד ולא מכי יקח, ואין לטעות כלל בהא דעד דמקדש והדר בעיל, כיון דכי יקח לא מיירי מקידושי כסף, וא"כ לא מצינן למילף מינה דבעינן קידושין המסורין לביאה, ואף באינם מסורין לביאה הוי קידושין, ושפיר חלו קידושי אוריה בבת שבע, וליכא אמתלא ביד דוד על אותו מעשה.

ולכן התפלל דוד עשה עמי אות לטובה וגו', דיתוודע הדין דזה אינו אלא דבעינן קידושין המסורין לביאה וממילא דלא חטא, וכמה דאמר וישם ה' לקין אות, דחזינן בקין שהזקק לאות לבלתי הכות אותו כל מוצאו, כיון שעדיין לא נשלם גזר דינו, שמתחילה נגזר עליו נע ונד ולא נתקיים בו אלא וישב בארץ נוד, ומשום זה היה צריך לאות להגן עליו דהיה עלול להינזק מכל המשחיתים, וחזינן מזה דמתחלה נגזר עליו שניהם יחדיו וכהמ"ד דלחלק צריך קרא, ולפי"ז א"א למילף קידושי ביאה מובעלה דדלמא עד דמקדש והדר בעיל, ואיצטריך בעולת בעל וקשה דהו"ל ליכתוב או בעלה ולא נתטרך יתורא דבעולת בעל, ושמע מינה דאתי לגלויי דבעינן קידושין המסורין לביאה, ולפי"ז איכא אמתלא ביד דוד שלא חלו קידושי אוריה, וזה שביקש דוד עשה עמי אות לטובה להודיע שלא חטא ובכך יראו שונאי ויבשו ודו"ק.

ולכאורה צ"ב מנלן למידרש כה"ג ללמוד מדלא הוסיף הכתוב תיבה יתירה לכתוב או בעלה, דנילוף מינה דבעינן קידושין המסורין לביאה, הרי אדרבה התורה דרכה לקצר בלשונה ומנ"ל לדייק הכי, אך י"ל דרבה ס"ל כריו"ח דילפינן קידושי ביאה מקרא דבעולת בעל משום דאין ללמוד מובעלה דהו"א עד דמקדש והדר בעיל, אכן כ"ז דייקא מדכתיב ובעלה, אבל אי הוה כתב קרא או בעלה תו לא היה הו"א כלל דעד דמקדש והדר בעיל, ולכן שפיר מדייק רבא דמוכח מקרא דובעלה דבעינן קידושין המסורין לביאה, דאלת"ה אמאי איצטריך קרא יתירה בעולת בעל ללמוד על קידושי ביאה, הא בלא"ה הו"מ למילף מקרא דכתיב גבי עיקר קידושין ובעלה, וא"ת דהו"א עד דמקדש והדר בעיל, א"כ ליכתוב קרא או בעלה ושפיר היו למדים דבביאה גרידא בלא קידושין מהני, אלא ע"כ דהא דהוסיף הכתוב בעולת בעל משום דהוכרח ליכתוב ובעלה כדי שנוכל ללמוד דבעינן קידושין המסורין לביאה.

וכל זה לשיטת ריו"ח דילפינן קידושי ביאה מבעולת בעל ואלביה שפיר קא דייק רבא דבעינן קידושין המסורין לביאה (דאל"ה ליכתוב או ובעלה שלא נטעה דבעינן מקדש והדר בעיל), משא"כ אביי י"ל דס"ל כרבי דילפינן מובעלה דסבר דאין לטעות כלל בהא דעד דמקדש והדר בעיל, וא"כ לא מצינן למילף מינה דבעינן קידושין המסורין לביאה, משום דאל"ה ניכתוב קרא או בעלה דדרכו של קרא לקצר ולא להאריך, ולכן ס"ל דאף באינם מסורין לביאה הוי קידושין עכתו"ד עיי"ש.

ובחי' הרשב"א קידושין (ט) הקשה, דלרבי דילף לה מובעלה, מנלן דלא אמרינן עד דמקדש והדר בעיל עכ"ק, ובס' שפע חיים נישואין (ס' כ"ה אות ה') כתב לתרין, עפ"מ ש"כ בס' אור חדש קידושין בפתיחה (אות כ"ג) לפרש הא דרב יליף בקידושין (ד) קידושי כסף מויצאה חנם ולית ליה כלל הגזירה שוה דקיחה קיחה משדה עפרון, דאע"ג דהש"ס עביר צריכותא דאי כתיב ויצאה חנם איצטריך כי יקח ולא כי תקח, דהיכא דיהבה איהי לדידיה לא הוי קידושין, מ"מ הרי כתב בפני יהושע (עו) דהיינו דוקא להמ"ד בב"מ (דף מ"ז) חליפין בכליו של מקנה, אבל למאן דאמר בכליו של קונה אין שום הוה אמינא דיהבה איהי לדידיה מהני דלא מצינו שהמקנה יתן להקונה, ובהיות כן רב אזיל לשיטתו דס"ל חליפין בכליו של קונה משו"ה לא איצטריך לדידיה דרשא דכי יקח.

והביא שם דבב"מ (עו) מביא פלוגתא תנאים בזה אי חליפין בכליו של קונה או של מקנה, דתניא מי נתן למי, בועז נתן לגואל, ר' יודא אומר גואל נתן לבועז, וכתב שם השיטה מקובצת דפליגי בזה, דר"י ס"ל דפשטא דקרא משמע דהגואל נתן, ות"ק ס"ל דטעמא דקרא מתפרש יותר דבועז שהוא הקונה נתן וטעמא דקרא אפקיה מפשטותיה, ושי"ל דת"ק דהתם הוא ר"ש דאזיל לטעמיה דדריש טעמא דקרא עכ"ד האו"ח.

והנה בהא דהו"א עד דמקדש והדר בעיל זהו רק אם כי יקח מיירי בקידושי כסף, אבל למאן דילף קידושי כסף מויצאה חנם י"ל דהאי כי יקח לא מיירי בקידושין, ושפיר ילפינן קידושי ביאה לחוד מובעלה, ובזה מתורץ קושיית הרשב"א הנ"ל לפי שמבאר שם באריכות דרבי ס"ל דדרשינן טעמא דקרא, וא"כ ס"ל דחליפין בכליו של קונה דטעמא דקרא אפקיה מפשטותיה, וממילא אין

מ"מ שפיר גמרינן מינה חומרא, וכן לאידך גיסא דאם החידוש הוא חומרא אין ללמוד מינה להחמיר דש"ה דחידוש הוא אבל קולא שפיר נוכל ללמוד מינה, ולפי"ז אי אמרינן דהא דטומאה הוה חידוש היינו לחומרא א"כ שפיר נוכל ללמוד מינה לקולא, ונילף מהא דמת מצוה דוחה לנזיר וכה"ג דעשה דוחה ב' לאוין.

והא דטומאה הוה חידוש י"ל דהוא משום דקיי"ל ספק טומאה ברה"י לחומרא וברה"ר לקולא, דלא מצינו בכה"ת שישתנה הדין בין רה"י לרה"ר, דממנ"פ אם בספק טומאה אזלינן לחומרא דטומאה הוא גם באופן של ספק, א"כ גם ברה"ר היה ראוי לטמאות, ואם בספק טומאה אזלינן לקולא דלא מטמאין אלא בודאי טומאה, א"כ גם ברה"י היה ראוי לטהר, ולכן הך דינא דטומאה חידוש הוא.

ולפי"ז י"ל דהא אם טומאה הוה חידוש לחומרא או לקולא תליא בפלוגתא הראשונים אם ספד"א מה"ת לחומרא או לקולא, דא"א דכל ספיקא מה"ת לקולא א"כ ליכא חידוש בכך דספק טומאה ברה"ר טהור, שהרי כן הוא בכה"ת דספיקא לקולא, ורק החידוש הוא במה שספק טומאה ברה"י טמא, ומעתה בטומאה הו"ל החידוש לחומרא דמטמאין בספק ברה"י, אך א"א בכה"ת דספיקא לחומרא, א"כ ליכא חידוש במה דספק טומאה ברה"י טמא, והחידוש הוא במה שספק טומאה ברה"ר טהור, ולפי"ז הו"ל החידוש לקולא דבספק טומאה ברה"ר טהור.

ולפי"ז י"ל דזה אי עשה דוחה אף שני לאוין או לא, תליא בפלוגתא אי בספיקא דאורייתא אזלינן מה"ת לקולא או לחומרא, דאי ס"ל דספד"א מה"ת לקולא, והחידוש הוא דבספק טומאה ברה"י אזלינן לחומרא, א"כ הוה החידוש לחומרא ושפיר גמרינן מינה לקולא, ולפי"ז י"ל דילפינן מהא דאמרינן דנזיר וכהן מטמאין למת מצוה דבעלמא אמרינן דעשה דוחה ב' לאוין, אך אי ס"ל דספד"א מה"ת לחומרא, והחידוש הוא דברה"ר אמרינן דספק טומאה טהור, וא"כ החידוש הוא להקל, ולא גמרינן מינה מידי להקל, ומעתה אין לנו ללמוד מנזיר וכהן דעשה דוחה ב' לאוין דטומאה הוה חידוש עכ"ד.

ואיתא במסכת שבת (דף נ"ד), אמר רב, רבי דאיתי מדוד מהפך ודריש בזכותיה דדוד, כתיב (שמואל ב' יב) ואת אשתו לקחת לך לאשה, לקוחין יש לך בה (קדושין תופסת בה שאינה אשת איש), דא"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן כל היוצא למלחמת בית דוד גט כריתות כותב לאשתו (על תנאי שאם ימות תהא מגורשת מעכשיו) שנאמר (שמואל א' י) ואת עשרת חריצי חלב האלה תביא לשר האלף, ואת אחיך תפקוד לשלום ואת ערובתם תקח, מאי ערובתם, תני רב יוסף דברים המעורבין בינו לבינה (היינו קידושין תקח תבטל ע"י גט שתביא להם מן המלחמה) עיי"ש, והקשו המפ' מהא דאיתא במסכת גיטין (דף ז'), בית שמאי אומרים לא יגרש אדם את אשתו אלא א"כ מצא בה דבר ערוה, שנאמר כי מצא בה ערות דבר עיי"ש, ולפי"ז הקשו המפ' דא"כ לא מהני הגט שנתן אוריה כלל, כיון דהתם לא היה שום ערות דבר, ואיך נשאה דוד לאשה עכ"ק.

ב) עוי"ל, דבספר חמודי צבי (פרשת מטות) כתב הטעם דעל חטא דע"ז לא מהני תשובה, דהטעם דתשובה מהני הוא משום דאמרינן עשה דוחה ל"ת כדאיתא ביומא (פ"ו:), א"ר יוחנן גדולה תשובה שדוחה את ל"ת שבתורה (לא יוכל בעלה הראשון וגו'), שנאמר לאמר הן ישלח איש את אשתו והלכה מאתו והיתה לאיש אחר הישוב אליה עוד הלא חנף תחנף הארץ ההיא ואת זנית רעים רבים ושוב אלי נאם ה' עיי"ש, וכ"ז תינח בשאר עבירות דליכא רק מעשה העבירה, דהמחשבה ל"ה עבירה, דמחשבה רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה כדאיתא במסכת קידושין (דף ל"ט:), וליכא רק חד ל"ת שפיר אמרינן דהעשה דתשובה דוחה הלאו, משא"כ בע"ז דהמחשבה נמי נחשב לחטא כאלו עשה מעשה, דכתיב לא יהיה לך אלהים אחרים על פני, וכתב המהרש"ל בביאורו על הסמ"ג (ל"ח א') דמהאי קרא ילפינן איסור ע"ז במחשבה, כמש"כ הסמ"ג שלא להעלות במחשבה ח"ו שיש שום אלהים זולת ה', דכן משמע לך אפילו כשגלוי לך לבד דהיינו במחשבת לבך עיי"ש, ועיין במסכת קידושין (שם), נמצא דבחטא דע"ז יש בה ב' לאוין, מה שחשב לעבוד ע"ז, ועצם המעשה שעבד לע"ז, ונודע שיטת הכריתות דאין עשה דוחה שני לאוין, ולכן אמרינן דעל חטא דע"ז לא מהני תשובה עכ"ד.

ובספר שושנת העמקים מהפמ"ג (כלל ב') הקשה, דאמאי לא ילפינן דעשה דוחה שני לאוין מהא דאיתא במסכת נזיר (דף מ"ח:), שאם היה כהן גדול והוא נזיר דמטמא למת מצוה דילפינן מלאחיו, לאחיו אינו מיטמא אבל מיטמא הוא למת מצוה עיי"ש, וכמו כן נימא בכה"ת דעשה דוחה ב' לאוין, ואף לשיטת רש"י במסכת ברכות (דף כ') דטומאת מת מצוה הותרה, מ"מ גם בכה"ג מצינן למילף דין עשה דוחה ל"ת לרבא דס"ל במסכת זבחים (דף ל"ב:) דאמרינן יותר הואיל ואידחי מהואיל ואישתרי עכ"ק.

ובס' מאה שערים (שער נ"ח-נ"ט) כתב די"ל דלכן לא ילפינן מהתם דאיתא ביבמות (ק"ג:) דאיסור מטומאה לא ילפינן עיי"ש, ולכן אין ללמוד עשה דוחה ל"ת אף בב' לאוין ממה דדחי טומאה בנזיר וכ"ג דאיסור מטומאה לא ילפינן, אך לפי"מ שכתב רש"י הטעם דלא ילפינן מטומאה משום דטומאה הוה חידוש ומחידוש לא ילפינן, ולפי"מ דאיתא בחולין (צ"ג:), דאיכא מאן דילף לביטול איסורין במאה ואיכא מאן דילף ביטול בס', ושניהם לא למדוה אלא מזרוע בשלה, ובהמשך שם מביא הגמ' דר' יהודה יליף דמין במינו אינו בטל מדכתיב ולקח מדם הפר ומדם השעיר וכו', ופריך הגמ', ומאי חזית דגמיינן מהאיך ליגמר מהאי (ונילף מזרוע בשלה דגם במכ"מ מתבטל), ומשני חידוש הוא (דלכתחלה תתיר לבטל האיסור) ומחידוש לא גמרינן.

ופריך אי הכי למאה וס' נמי לא ליגמר, ומשני אטו אנן לקולא גמרינן לחומרא גמרינן דמדאורייתא ברובא בטיל (ופרש"י, אטו אנן הא דגמרינן מינה מאה או ששים קולא הוא דתימא חידוש הוא דחדיש רחמנא ואקיל גביה ולא גמרינן מינה, הא חומרא הוא דלא תימא ליבטול ברובא, וחומרא שפיר גמרינן מינה דכ"ש הוא, ומה איל נזיר דאקיל גביה לא אקיל אלא במאה או בששים כש"כ באיסורי אחרים, דמדאורייתא כלומר אי לאו מהאי גמרינן ומשוין ביטול טעם כשאר בטולי דאורייתא, ברובא הוה לן לבטולי כדכתיב אחרי רבים להטות), הרי דהא דמחידוש לא גמרינן היינו דאם החידוש הוא לקולא לא גמרינן מינה להקל דשאני הכא דחידוש הוא, אבל

ובספר חידוד ופלפול (אות י') כתב לתרץ, דהנה התוס' (שם) ד"ה מה, מביאין קושית הירושלמי, דאי אין מגרשין אלא א"כ מצא בה דבר ערוה, א"כ למה איצטריך קרא דלא יוכל בעלה הראשון לשוב לקחתה, תיפ"ל דבלא"ה אסורה לו משום סוטתו עכ"ק, אך י"ל לפימש"כ הפנ"י דבית שמאי ס"ל דכשמגרשה בעל כרחא אז לא מהני אלא א"כ מצא בה דבר ערוה, משא"כ מדעתה גם בית שמאי ס"ל דאפשר לגרשה אפילו בלי דבר ערוה עכ"ד, ולפי"ז שפיר נשא דוד את בת שבע, כיון דאוריה גירש את בת שבע מדעתה, דבשעת מלחמה היה ושפיר אמרינן כל האומר דוד חטא אינו אלא טועה עיי"ש.

אך לפימש"כ הפנ"י (בפתיחה למסכת כתובות) לתרץ קושית הירושלמי הנ"ל, דלכן צריכין קרא דלא יוכל בעלה הראשון לשוב לקחתה, היכא דטען פתח פתוח מצאתי, דאיתא במסכת כתובות (דף טו.), אמר ר' אלעזר, האומר פתח פתוח מצאתי נאמן לאוסרה עליו, וקיי"ל דפתח פתוח כשני עדים דמי, א"כ יש לאוקמי הקרא בהכי, כדמשמע לכאורה להדיא דבהכי איירי פשטא דקרא, דכתיב כי יקח איש אשה ובעלה והיה אם לא תמצא חן בעיניו כי מצא בה ערות דבר, דלכאורה האי ובעלה היינו ביאה ראשונה, דבביאה ראשונה ע"י ביאה זאת לא מצאה חן בעיניו דייקא משום דמצא בה ערות דבר, והיינו שנמצאת בעולה ע"י שמצא פתח פתוח, דצריך ליתן לה גט, כדקיי"ל דנאמן לאוסרה עליו, וא"כ איצטריך קרא למימר שאם היתה לאיש אחר ואומר שמצאה בתולה שלימה, וממילא הו"א שמותרת לחזור לראשון, דאיגלאי מילתא דהראשון לא היה בקי בפ"פ, איצטריך קרא דאפי"ה אסורה לחזור לראשון, דנהי דאיסור סוטה ליכא, אפי"ה איסור מחזיר גרושתו איכא, ולכן צריך קרא לאסור גרושתו.

אך הגמרא בכתובות (שם) פריך ואמאי צריך לגרשה, והא הוי ספק ספיקא, ספק תחתיו ספק אין תחתיו, ואת"ל תחתיו ספק באונס ספק ברצון, ומשני לא צריכא אלא באשת כהן, ואב"א באשת ישראל, וכגון דקביל בה אבוה קידושין פחותה מבת ג' שנים ויום אחד, דלא הוי רק חדא ספיקא עיי"ש, ולפי"ז ע"כ אי אפשר לאוקמי קרא בכה"ג ובאשת כהן, דא"כ אכתי אמאי איצטריך קרא דלא יוכל בעלה הראשון לשוב לקחתה, תיפ"ל משום איסור גרושה לכהן, וא"כ אי איכא לאוקמי קרא בטענה דפ"פ, היינו דוקא בקידשה פחותה מבת ג' ובאשת ישראל עיי"ש, ולפי"ז אינו מוכח כלל החילוק לחלק בין היכא דגרשה מדעתה או דגרשה בע"כ, ואף מדעתה לא יגרש אלא א"כ מצא בה דבר ערוה, והדקל"ד היאך נשא דוד את בת שבע כיון דגט דאוריה לא הוי גט.

אך בספר אור חדש עמ"ס קידושין בפתיחה (אות י"ג ואות י"ד) כתב להעיר על תירוצו של הפנ"י, לשיטת הרמב"ם דספיקא דאורייתא מה"ת לקולא ורק מדרבנן לחומרא, א"כ איך יאמר דהקרא מיירי בטוען פ"פ מצאתי, הלא עכ"פ אף בשקידשה פחותה מבת ג' אכתי איכא ספק אחד (אף דליכא ס"ס), דהיינו ספק אונס ספק רצון, וספיקא דאורייתא מה"ת לקולא, ואינה אסורה עליו, ואיך נאמר דהקרא מיירי בכה"ג, ואין לומר דהקרא מיירי באשת כהן וקידשה בפחותה מבת ג' דליכא אפילו ספק אחד, דא"כ הרי בלא"ה אסורה עליו משום גרושה לכהן עכ"ד.

ולפי"ז אי ס"ל ספיקא דאורייתא מה"ת לחומרא, ושפיר י"ל כתירוצ הפנ"י דצריכין קרא היכא דטען פתח פתוח מצאתי, ואינו מוכרח כלל לחלק היכי דגרשה מדעתה להיכי שגרשה בעל כרחא, ממילא חטא דוד בבת שבע כיון דגט דאוריה לא הוי גט, אבל אי ס"ל דספיקא דאורייתא מה"ת לקולא, ונסתר תירוצו של הפנ"י הנ"ל, וע"כ דמוכרחין לחלק בין מדעתה לבעל כרחא, ולפי"ז י"ל דהגט דאוריה הוי גט מעליא, ושפיר נשא דוד את בת שבע.

ובזה יבואר לנכון מאמר המדרש, דכיון דאמר הכתוב אלה פקודי המשכן דעדות הוא לישראל שנתכפר להם עון העגל, וע"כ משום דחזרו בתשובה (ובלא תשובה לא שייך לומר שויתר להם הקב"ה על חטא העגל) ומינה תשובה מהני על חטא דע"ז, וע"כ דאמרינן עשה דוחה אף ב' לאוין, דילפינן מהא דאמרינן דנזיר וכהן מטמאין למת מצוה דבעלמא אמרינן דעשה דוחה ב' לאוין, וע"כ דספד"א מה"ת לקולא, והחידוש הוא דבספק טומאה ברה"י אזלינן לחומרא, א"כ הוה החידוש לחומרא ושפיר גמרינן מינה לקולא, ומעתה א"א לומר הא דאתי קרא לאסור מחזיר גרושתו משנישאת הוא בכה"ג דגרשה משום טענת פ"פ, דהא אכתי לא יצא מכלל ספיקא ולא הו"ל לגרשה, וממילא דמוכח מהא דאיצטריך לאסור מחזיר גרושתו משנישאת, דמאי דס"ל לב"ש דאסור לגרש א"כ מצא בה דבר ערוה הוא רק בע"כ אבל מדעתה מהני, ושפיר י"ל דכל היוצא למלחמת בית דוד גט כריתות כותב לאשתו ולא חטא דוד, ולכן אמר עשה עמי אות לטובה ויראו שונאי ויבושו, כי עתה נתברר שאין בי כל עון ודו"ק.

ויביאו את המשכן אל משה את האהל ואת כל כליו קרסיו קרשיו בריחיו ועמדיו ואדניו: ואיתא במדרש תנחומא, **ילמדנו רבנו כמה דברים מתוקנים מפני דרכי שלום, כך שנו רבותינו, אלו דברים אמרו מפני דרכי שלום, כהן קורא ראשון ואחריו לוי ואחריו ישראל מפני דרכי שלום עיי"ש,** וצ"ב שייכות השאלה להאי קרא.

והנבס"ד, דאיתא בילקוט (רמז תשי"א) עה"פ ויהי ביום כלות משה, ר' אלעזר אמר ביום כלות משה ביום שכלו הקמותיו, תניא בכל יום ויום היה משה מעמיד את המשכן ובכל בוקר ובוקר מקריב קרבנותיו עליו ובשמיני העמידו ולא פרקו וכו', ר' שמואל בר נחמן אמר אף בשמיני העמידו ופרקו וכו' עיי"ש, והקשה בספר פנים יפות (פרשת נשא ד"ה בילקוט), דאם היה משה מעמיד את המשכן בכל יום משבעת ימי המילואים, נמצא דהיה מעמיד גם בשבת, והאיך מקימו בשבת הא מלאכת המשכן אינו דוחה שבת, וכתב לתרץ די"ל דהרבה לויים היו מקימין אותו, וקיי"ל במסכת שבת (דף צ"ב:) דבמלאכת שבת שנים שעשאוהו פטורים ואין בו איסור מה"ת, ובמקדש לא גזרו על השבות כמבואר במסכת פסחים (דף ס"ה:) עכ"ד.

והנה המפ' הקשו ע"ד הפנים יפות, דבפ' פקודי (ל"ט-ל"ג) עה"פ ויביאו את המשכן אל משה כתב רש"י, שלא היה יכול להקימו שום אדם מחמת כובד הקרשים שאין כח באדם לזקוף ומשה העמידו, א"כ אפילו אם נימא דהרבה לויים ביחד היו יכולים להקימו הא קיי"ל במס' שבת (שם) דזה אינו יכול וזה אינו יכול שניהם חייבים (דשנים שעשו מלאכה וכל אחד לבדו אינו יכול לעשותו כולו לבדו רק בעיוף השני שניהם חייבים), וא"כ ה"נ כיון דשום אחד לא היה יכול להקימו לבדו שניהם חייבים.

ועיין בשו"ת בית יצחק חיו"ד ח"ב במפתחות והגהות (ס"ז ל' אות ג') שהקשה, דשנים שעשוהו הוא איסור תורה, ואף דזה עוקר וזה מניח לא הוה רק איסור דרבנן כדמוכח מתוס' עירובין ל"ג מובא בבי"צ חאו"ח סי' ו' אות י', מ"מ שנים שעשוהו לא ממעטין רק מחיוב חטאת אבל איסור תורה ודאי יש, ולדעת המקור חיים (סי' רס"ו) בשנים שעשו לא אימעט רק מקרבן, וזה ברור דאיסור תורה יש עיי"ש, וכ"כ הפמ"ג בתיבת גמא (פ' פקודי), ועיין בשו"ת דובב מירשים (ח"א סי' ס"ג) מש"כ בזה, ועיין בשו"ת בן פורת ח"א (סי' י' אות ח') שכתב דדברי המקור חיים הנ"ל דשנים שעשוהו איכא איסור דאורייתא תליא במחלוקת ר' ישמעאל ורבנן בכריתות (דף ג.) עיי"ש.

ועוד הקשו דאיתא במד"ר פרשת נשא (פרשה י"ב-ט) וז"ל, א"ר חייא בר יוסף כל שבעת ימי המילואים היה משה מעמיד המשכן ומפרקו בכל יום ב' פעמים, ואם תאמר שהיה אחד משבטו של לוי נותן לו יד לאו אלא אמרו חכמים היה קובעו ומפרקו ולא סייעו אחד מישראל שנאמר ויהי ביום כלות משה לכך נקרא על שמו שאינו אומר ביום הקים אלא ביום כלות יום שכלו הקמותיו וזכר שמו שם לכך נאמר כלות משה עכ"ל, מבואר להדיא דבכל שבעת הימים לא היה שום אדם מסייעו לא מלויים ולא מישראלים.

ועוד הקשו דהא קיי"ל בשבת (דף ק"ב) הבונה כמה יבנה ויהא חייב כל שהוא, ולפי"ז אפילו היו שם הרבה אנשים מ"מ הא כל אחד חייב בכל שהוא, ואף שהיו שם רבים, מ"מ לא נצלו מחלול שבת אפילו בכל שהוא, ועיין בשו"ת חסד לאברהם חלק או"ח (סי' כ"ה) שכתב דבמלאכה שאינה צריכה שיעור וחייב אכל שהוא, אפילו שנים שעשוהו חייבים, כיון דכל אחד חייב בכל שהוא עיי"ש, ובעיקר הדבר עיין בשו"ת בית יצחק חאב"ע ח"א (סי' צ"ב אות י') שכתב ולא אדע הסברא דכיון דשנים שעשוהו אפילו באיכא שיעור לכל אחד ואחד פטורין כדמשמע במסכת שבת (דף צ"ג.) עיי"ש.

ועוד יש להעיר, לפימ"ש"כ המפ' דשנים שעשוהו שייך רק בדבר רשות ולא נחשב כמלאכה שלימה, אבל בדבר שיש מצוה בעשייתו אפילו בעשוהו שנים, המצוה מחשיבו לגבי כל אחד ואחד, והוי כאילו כל אחד עשה כל המלאכה, עיין בספר פתחי שערים (שבת דף קל"ז:) שהקשה דאמאי מילה דוחה שבת הא אפשר למול ע"י שנים, ות"י דכיון דהוה מצוה אמרינן אחשביה והוי כאלו כל אחד עשה מלאכה שלימה עיי"ש, וכ"כ בשו"ת באר יצחק או"ח (סי' י"ד ענף ה'), שכתב לתרץ קושיתו והוא קושית המעין החכמה, על כל הקרבנות דדוחין שבת, הא אפשר לקיים שניהם ע"י שנים שעשוהו, אך להנ"ל מיושב דבמצוה אמרינן דהמצוה מחשיבו למלאכה וחייב כל אחד ואחד עיי"ש, א"כ הדקל"ד דהאיך הקים משה את המשכן בשבת כיון דאינו דוחה שבת, דאי"ל דעשוהו ע"י שנים, דהא במצוה ל"א דשנים שעשוהו פטורים.

וכן יש להעיר לפימ"ש"כ בספר תורת חן (סי' ג') דהא דאמרינן דשנים שעשו מלאכה פטורים היינו מהלאו דלא תעשה כל מלאכה ומכרת, אבל העשה דתשבות עדיין איכא על מלאכת שניהם, דבמסכת שבת (דף צ"ג.) ילפינן דשנים שעשוהו פטורים מקרא דבעשותה דמיירי בל"ת דכתיב אשר לא תעשה, ולא אימעוט רק מן הלאו דשבת אבל העשה דתשבות עדיין איכא עיי"ש, ועיין בשו"ת חסד לאברהם או"ח (סי' כ"ח), ולפי"ז אי"ל דעשו ע"י שנים, דהא איכא עשה דתשבות.

ובפשיטות י"ל לפי"ד המהר"ם לובלין במסכת שבת (דף קל"ב:) ד"ה האי, דשבת לא הוי עשה ול"ת רק ל"ת שיש בו כרת עיי"ש, ועיין בשיירי קרבן מבעל קרבן העדה בירושלמי סנהדרין (פ"ז ח"א) שכתב בדעת רש"י דביום השביעי תשבות לא הוי איסור עשה בשבת עיי"ש.

ועיין בשו"ת ערוגת הבושם חאו"ח (סי' ע"ח ס"ג) ד"ה ונ"ל ראייה וכו' שכתב להסביר סברת המהר"ם, דהנה כללא אית לן במסכת פסחים (דף כ"ד:) ובמסכת בכורות (דף ו') דכל היכא דאיכא למידרש דרשינן ולא מוקמינן ללאוי יתירא, וא"כ ה"ה בעשה יתירא דלא מוקמינן, וא"כ כיון דאיכא למימר דעשה דביום השביעי תשבות איתא לשבייתה מדברים שאינם מלאכה, מנ"ל למידרש לעבור על מלאכה גמורה בלאו ועשה, ולפי"ז שפיר קאמר דבשבת אין כאן אלא ל"ת שיי"ב כרת ואין כאן עשה, ואין להקשות א"כ ביו"ט נמי מנ"ל לרב אשי במסכת שבת (דף כ"ד:) למידרש שבתון אעשה, הא י"ל דאיצטריך להנ"ל, די"ל דביו"ט שאני דכתיב ביה מקרא קודש דדרשינן נמי מיניה קדשהו בעשיית מלאכה עיין במסכת ראש השנה (דף ל"ב:) וא"כ ע"כ חד מינייהו אמ"ע קאתי לעבור עליו בלאו ועשה, ולפי"ז אי לאו דכתיב נמי מקרא קודש לא הוה דרשינן דאיכא עשה ול"ת בעשיית מלאכה, וכ"ז ביו"ט דכתיב ביה מקרא קודש, משא"כ בשבת איה"נ דלא ידעינן עשה ול"ת, כיון דאיכא למידרש אשבייתה מעובדין דחול, ויתיישבו בזה שפיר דברי מהר"ם הנ"ל עכ"ד.

ומבואר מדברי הערוה"ב הנ"ל דלא ס"ל לחלק בין עשה ללאו, דכמו שאמרו כל היכא דאיכא למידרש דרשינן ולא מוקמינן בלאוי יתירא, ה"נ אמרינן בעשה דלא מוקמינן בעשה יתירא, אך עיין בספר לימודי ה' (לימוד ע"א) שכתב דלכאורה נראה דדוקא בלאוי יתירא לא אמרינן, אבל בעשה שפיר אמרינן ומוקמינן לה בעשה יתירא, וא"כ תקשי לן מהא דאיתא במסכת מגילה (דף י"ח,) דתניא זכור יכול בלב כשהוא אומר לא תשכח הרי שכתת הלב אמור, הא מה אני מקיים זכור בפה עיי"ש, ומאי אריא, אימא דאיצטריך זכור לעבור עליו בעשה בהדי ל"ת וכמו שמנאה הרמב"ם ז"ל בספר המצות (מ"ע קפ"ט ומל"ת נ"ט), וכתב שם, ובהתוכי בזה עם הרב המו' כמהר"ר יוסף אזולאי הי"ו שליח עיה"ק חברון תובב"א, ההוא אמר דכוונת הש"ס דקאמר כשהוא אומר לא תשכח, ה"ק דהול"ל הלאו בלשון העשה ולכתוב השמר לזכור, ומדשינה לכתוב לא תשכח ללמדך דזכור אינו בלב אלא בפה, והשיבותיו בזה דאימא משום דהו"א השמר דעשה עשה, הניחא לריו"ח במנחות (ל"א:) אלא לר"א מאי איכא למימר וכו' עיי"ש.

מבואר מזה דלריו"ח דס"ל דהשמר דעשה לאו הוא, שפיר י"ל דכמו דאמרינן כל היכא דאיכא למידרש דרשינן ולא מוקמינן לה בלאוי יתירא, ה"ג לא מוקמינן בעשה יתירא, והא דמגילה דקא יליף מדכתיב זכור שיהא בפה, ה"ק דהול"ל הלאו בלשון העשה ולכתוב השמר לזכור, ומרשנה לכתוב לא תשכח, ללמדך בא דזכור אינו בלב אלא בפה וכו', נמצא דאי ס"ל דהשמר דעשה הוי לאו שפיר י"ל כדברי המהר"ם דשבת ל"ה עשה רק לא תעשה לאחר.

ולכאורה יש להביא ראיה דהשמר דעשה הוה לאו, דאיתא במסכת קידושין (דף כ"ט.) דנשים פטורות ממ"ע דמילה, דכתיב וימלא אברהם את יצחק בנו כאשר צוה אותו אלקים, ודרשינן אותו ולא אותה, והקשו התוס' דלמ"ל קרא דנשים פטורות תיפ"ל דהוה מ"ע שהז"ג שנימול בשמיני ללידתו ונשים פטורות עכ"ק, ובהואיל משה חלק ויקרא (דרוש י' לפסח) כתבנו לתרץ קו' התוס', דהנה במצות מילה כתיב בפרשת לך (פ' י"ז ט"ז) ויאמר אלקים אל אברהם ואתה את בריתי תשמר אתה וזרעך אחריו לדרתם, זאת בריתי אשר תשמרו ביני וביניכם ובין זרעך אחריו המול לכם על זכר, ואיתא במסכת מנחות (דף ל"ב.) דריו"ח ס"ל דהשמר דעשה הוה לאו עיי"ש, וכתבו התוס' במסכת ר"ה (דף ו.) ד"ה תשמר, דלריו"ח דס"ל השמר דעשה הוה לאו, ולרע"ק דס"ל ושמרת את החקה הזאת למועדה קאי אפסח, הוה מצות פסח בלאו עיי"ש, ולפי"ז יש לתרץ קושיית התוס' דכיון דכתיב תשמר גבי מצות מילה, וא"כ במילה איכא עשה ול"ת לריו"ח דהשמר דעשה הוה לאו, וי"ל דנשים חייבות מכח הלאו שבו ולכן איצטריך למיכתב אותו ולא אותה, ולפי"ז לכאורה איכא ראיה דהשמר דעשה הוה לאו.

ואיתא במסכת קידושין (דף כ"ג.), אמר רב הונא בריה דרב יהושע, הני כהני (לענין הקרבת קרבנות) שלוחי דרחמנא נינהו, דאי סלקא דעתך שלוחי דידן נינהו מי איכא מידי דאנן לא מצינן עבדינן ואינהו מצי עבדי עיי"ש, מבואר מזה דכהנים הוי שלוחי דרחמנא.

ובמסכת נדרים (דף ל"ה.) איתא, איבעיא להו, הני כהני שלוחי דידן הוו, או שלוחי דרחמנא עיי"ש, ובתוס' שם הקשו דאמאי לא פשטה הגמ' דע"כ כהנים הוי שלוחי דרחמנא, דל"ש לומר דהוי שלוחי דידן, דמי איכא מידי דאנן לא מצי למיעבד, ואינהו מצי עבדו, וכמו שהוכיח רב הונא בריה דרב יהושע בקידושין (דף כ"ג.).

ובהואיל משה פרשת וישב הבאנו מבעל הברך משה זצ"ל לתרץ, דהנה במסכת קידושין (שם) פריך הגמ' על ר"ה בריה דר"י, ולא, והא עבדא דאיהו לא מצי מקבל גיטיה ושלוח מצי משוי, ומשני ולא היא, ישראל לא שייכי בתורת קרבנות כלל, עבד שייך בגיטין (אם אינו מקבל גיטו משום דלא יצא הגט מרשות רבו מקבל הוא גט לחברו שאינו עבדו של רבו אלא של איש אחר דהא יצא הגט לרשות שאינו שליו), דתניא, נראין הדברים שהעבד מקבל גיטו של חברו מיד רבו של חברו אבל לא מיד רבו שלו (אם היו שניהם של איש אחד) עכ"ד הגמ'.

ומעתה לפי מה דאיתא במד"ר (ויקרא פכ"ז ס"י) ובזוה"ק (פרשת לך) דמילה הוי כקרבן, ולכן מלין לשמונה, כדכתיב בקרבן ומיום השמיני

והלאה ירצה וגו' עיי"ש, א"כ נמצא דגם ישראל איתנייהו בקרבן, ע"י שמלין את בניהם, דהוי כמקריב קרבן, ושוב י"ל דכהנים שלוחי דידן נינהו, דאנו יכולים לעשותם שלוחינו כיון דגם ישראל יש לו שייכות בקרבן, ולכן במס' נדרים לא הוכיח הש"ס מהא דרב הונא בריה דר"י, ור"ה בריה דר' יהושע ס"ל דמילה ל"ה כקרבן ולכן הוכיח שפיר עכ"ד.

והנה יש להביא ראיה דמילה הוי כקרבן, דאיתא במסכת קידושין (דף כ"ט.), האב חייב בבנו למולו ולא האם, וילפינן לה מדכתיב גבי מילה וימלא אברהם את יצחק בנו כאשר צוה אותו אלהים, ודרשינן אותו ולא אותה, ומכאן דנשים פטורות ממ"ע דמילה, והקשו בתוס' למ"ל קרא, תיפ"ל דבלא"ה פטורין דמצ"ע שהז"ג הוא, דנימול בשמיני ללידתו, ותירצו דכיון דמיום השמיני והלאה אין לה הפסק, לאו זמן גרמא הוא, וא"ת אכתי מ"ע שהז"ג הוא דאין מלין אלא ביום, וי"ל דאיתא כמ"ד דמילה שלא בזמנה נוהגת בין ביום ובין בלילה עיי"ש.

והקשו המהר"ט ובעצמות יוסף דכ"ז א"ש למ"ד במסכת יבמות (דף ע"ב.) דמילה שלא בזמנה נוהג בין ביום ובין בלילה, אבל לפי"מ דקיי"ל דגם מילה שלא בזמנה אינה אלא ביום, א"כ הדקל"ד למ"ל קרא דאותו עכ"ק, ותי' בספר נחלת יעקב יהושע (דף ל"א.), לפי"מ בספר מעיין החכמה לחדש דבקדשים אמרינן דנשים חייבות אף דהוי מ"ע שהז"ג, לפי"מ דמסקינן במסכת קדושין (דף ל"ה.) דהא דנשים פטורות ממ"ע שהז"ג ילפינן מתפילין, דהוקשה כה"ת כולה לתפילין ותפילין איתקש לת"ת, ובקדשים בחר למד אזלינן, ודבר הלמד בהיקש אינו חוזר ומלמד בהיקש. ולפי"ז אין לנו לימוד בקדשים דנשים פטורות ממ"ע שהז"ג, ושוב י"ל דבקדשים נשים חייבות במצ"ע שהז"ג עיי"ש, ולפי"מ ש' הרבינו בחיי דמצות מילה הוא כענין קרבן, ולפי"ז י"ל דהמ"ד דס"ל דמילה שלא בזמנה אינה נוהגת אלא ביום, ס"ל משום דדמי לקרבן ובקרבן כתיב ביום צוותו, ביום זבחו, דאינו אלא ביום, וכיון דהוי כקדשים, שוב אמרינן דנשים חייבות אף דהוי מ"ע שהז"ג, ולכן צריכין קרא דאותו דנשים פטורות ממ"ע דמילה עכ"ד, ולפי"ז נמצא דמהא דצריך קרא דאותו מוכח דמילה הוי כקרבן, ונמצא דישאל איתנייהו בקרבן כיון דשייכי במילה, ושפיר י"ל דהוי שלוחי דידן.

ובספר כרם חמד (בפרשתן) כתב, דאי ס"ל כהנים המה שלוחי דרחמנא, אז י"ל שהכהן יקרא ראשון מפני דרכי שלום לפי שהם קריבא דמלכות, אבל אי ס"ל כהנים שלוחי דידן אז י"ל דאין צריך להקדימו עכ"ד.

והשתא יבואר שפיר דברי המדרש, ויביאו את המשכן אל משה וגו', ועשו על ידי שנים, וע"כ דליכא עשה דתשבות, והשמר דעשה הוה ל"ת, וי"ל דלכן צריכין קרא דאותו, וליכא הכרח לומר דמילה הוא כקרבן, וי"ל דכהנים הוי שלוחי דרחמנא, ולכן שפיר קמיעביא להו ילמדנו רבינו כמה דברים מתוקנים מפני דרכי שלום, אם כהן קורא ראשון מפני דרכי שלום, לפי שהוא שלוחי דרחמנא תיקנו שיקרא ראשון או לא ודו"ק.

להערות: hoilmoshe@gmail.com